

ТКАНИЦА ПЈЕСНИЧКОГ ЈЕЗИКА

(Александар Милановић. *Реч ѿд окриљем ѿеѿшке*. Краљево: Народна библиотека *Стефан Првовенчани*, 2016)

Прошле године, у издању Народне библиотеке „Стефан Првовенчани“, Краљево, а у оквиру библиотеке *Посед ѿеѿшке* (књига једанаеста), изашла је монографија Александра Милановића *Реч ѿд окриљем ѿеѿшке*, која доноси десет краћих, али прегнантних огледа о пјесничком језику савремене српске поезије (разматрају се понаособ, али и у одређеном компаративном окружју, пјесничке ријечи Бранка В. Радичевића, Стевана Раичковића, Миодрага Павловића, Љубомира Симовића, Милована Данојлића, Алека Вукадиновића, Матије Бећковића, Рајка Петрова Нога, Милосава Тешића и Новице Тадића). Поједини дијелови ове књиге објављивани су као засебне студије у зборницима о одабраним пјесницима, али су окупљени у овом издању допуњени и уклопљени у нов, систематичан херменеутички оквир, који такође чини тематску и смисаону цјелину са Милановићевом књигом из 2010. године *Језик српских ѿесника*, будући да се и она бави лексичким, семантичким и синтаксичким аспектима поезике савременог стиха. Тако се Милановић у другој књизи враћа језичкопоетичким константама и варијаблама Стевана Раичковића, Миодрага Павловића, Милована Данојлића и Љубомира Симовића, на примјер, али их истовремено и уклапа у шири контекст савременог српског стихотворења, стављајући их напоредо (а понекад и насупрот) поетикама пјесничких исписника.¹

Савременом тумачу књижевности, концентрисаном почесто на филозофију, историју и теорију књижевности, на интертекстуалност, метакњижевне аспекте једног дјела: културолошке, социјалне, психолошке и друге, често промиче очигледан али фундаментална поетички факт – да све што се збило у једном књижевном тексту, збило се, оваплотило најприје у језику, и да је тај језички слој, предметан и презентан, незаобилазан у свакој темељној анализи и разговору о нечијој поезији, као ДНК засебне и аутентичне поезике.² Ова књига Александра Милановића,

¹ Композициона особеност ове монографије је, рецимо, у томе што и уводно и завршно поглавље разматрају природу индивидуалних неологизама у оквиру засебних пјесничких поетика: прво се бави овом појавом у поезији Бранка В. Радичевића, а закључно специјалним неологизмима са завршетком на -ло код Новице Тадића. Иако је код В. Радичевића (п)описано и систематизовано мноштво примјера и начина на који се гради скоро па непрегледно поље пјесникових неологизама (Милановић, на примјер, нотира етимолошке фигуре фолклорног поријекла, новоскована властита имена, лексеме настале аналошким уопштавањем, укрштање аналогича и звуковних асоцијација, али и пежоративне преливе новонасталих ријечи), док је текст о Тадићевом пјесништву фокусиран на један издвојен (премда за Н. Тадића врло карактеристичан) пјеснички поступак – стварање *nomina agentis* „која не функционишу као права имена, већ као имена која имају метафоричку или алузивну основу“ (191) – овако концепираним садржајем књиге сугерише се постојање колективног лика наше савремене поезије чији су обриси јединственији и изостренији од онога што би нам се на први поглед могло учинити.

² Ово, поводом Милована Данојлића, примјећује и сам аутор, наводећи да су „Данојлићев песнички, прозни, научни и есејистички израз остали практично без одговарајућих

пак, показује како се на прецизан и концизан, али прије свега на занимљив начин може говорити о „лингвистичким категоријама“ пјесничког језика,³ будући да се у њој склапа, кроз мноштво карактеристичних примјера, непоновљив мозаик партикуларног пјесничког језика.

Милановић у овој књизи анализира и микропоетичке и макропоетичке лингвистичке елементе у српском посљератном и савременом пјесништву. Полазећи од својеврсних поетичких „инцидената“ – карактеристичних неологизама и лексикотворства (код Н. Тадића, М. Бећковића и А. Вукадиновића), „симулирања описивања чињеница“ (код С. Раичковића⁴), гдје један акцензован језички *йосйууак* постаје и индивидуализован поетички и поетски гест, аутор такође прецизно именује и разјашњава артифицијалне лингвистичке *йроцесе* у пјесничким пословима, попут патинирања (код М. Павловића), игре (М. Бећковића), архаизације (Р. П. Ного) или пак превођења на језик поезије (С. Раичковић). Тиме се кругови анализе и синтезе у овој књизи истовремено и затварају и срећно преклапају: она је концентрисана подједнако на многоликост поетског говора и на откривање његових загонетки, на минуциозан рад и стално превирање живог језика поезије.

Аутор, осим тога, не губи из вида ни перцептивно поље савременог читаоца док испитује међупростор у коме се сусрећу поимање и употреба језика пјесника и његове публике – простор у коме нема нити може бити идеалног поклапања. Анализирајући, на примјер, поезију Рајка Петрова Нога, Милановић нотира да су у њен први план истурена „граматичка онеобичења која доприносе архаизацији Ноговог пјесничког израза“, односно „временски удаљена лексичка и граматичка средства (...) из српске фолклорне, нарочито епске традиције, али и из наше средњовековне књижевности исписане српкословенским језиком“, додајући у закључку нама драгоцјену напомену да је ипак „читаоцима увек лакше да препознају лексички но граматични архаизам“ (144, 151)⁵.

вредносних судова заснованих на лингвистичким и лингвостилистичким анализама извршеним на конкретним текстовима“ (79).

³ Ова монографија се савременом читаоцу/тумачу поезије указује и као својеврстан путоказ у тумачењу језика књижевног дјела, богат прецизним лингвостилистичким одредницама које тешко да може сам да именује или пронађе на другом мјесту, премда саму појаву интуитивно препознаје. Такав је случај, наведимо само један довољно илустративан примјер, са објашњењем процеса грађења „нових девербатива са нултим суфиксом“ (*йрекрсий, нацед, йромук...*) код Бранка В. Радичевића – што је појава са којом се редовно сусрећемо и у тумачењу поезије Момчила Настасијевића и Алека Вукадиновића, између осталих.

⁴ Поглавље посвећено Стевану Раичковићу бави се занимљивим процесом у стиховима нареченог пјесника – пресликавањем нелирске стварности, односно прије свега језика те стварности у умјетнички функционалан текст. Није, дакле, ријеч само о томе да су дневне реалије или научни факти, нпр, постали језгро око кога се зачиње пјесма, него је и један функционални стил постао директна умјетничка грађа. „Тако Раичковић ствара један занимљив језичкостилски експеримент, односно занимљиву симбиозу елемената књижевно-уметничког и публицистичког стила“ (29).

⁵ Аутор се, додуше више у виду проициљивих напомена него систематично, дотиче и дубље психологије рецепцијске проблематике, закључујући, нпр, да се не само незнање, него и хотимична индолентност јављају као препрека разумијевању пуног опсега пјесничког израза. То је нарочито наглашено када пјесници, попут Матије Бећковића, иронијску оштрицу окрећу спрам неких (траги)комичних страна нашег сопственог етнопсихолошког профила. „Критика стереотипног мишљења, везана за опозицију ми : они, умотана је у

Тај простор перцепције, сусрета у језику, освијешћен и обогаћен искуствима авангарде, надреализма, осликао је и карактеристичан лик савремене поезије, будући да је он обојен чежњом за равнотежом између сибилске природе пјесничког говора и жеље да он ипак буде обухваћен читалачком интуицијом, емоцијом и разумијевањем. Зато при аналитичком освјетљавању језичких поступака карактеристичних за пјевање Миодрага Павловића, на примјер, аутор недвосмислено закључује „да се песник креће у простору омеђеном супротним осећањима: жељом за експресивношћу, актуелизацијом и евокативношћу, и истовременим страхом од претеране херметичности коју исувише онеобичен језик може условити“ (47). С друге стране, поводом поезије Милосава Тешића, чита се да „песник открива и скрива, он жели да помогне читаоцу, али не по цену банализовања и својих поетичких објашњења и своје поезије“ (154). Милановић такође маркира и коригује увржене представе о ауторима и њиховим дјелима/поетикама. Тако, на супрот „свеопштем утиску“ да је архаизација као принцип дубоко прожела Павловићево пјесништво, он супротставља аналитички поткрепљен став да „чак и површна лингвистичка анализа показала би да је архаизација Павловићевог пјесничког језика заправо сведена на једну врло дискретну меру“ (44).

Не треба занемарити ни следећу особеност ове монографије: да се њен аутор, на име, потрудио и да истражи и пренесе аутопоетичке исказе самих пјесника о језику њихове поезије, као и о раду на том језику. Иако неки од њих, попут Новице Тадића, повремено мистификаторски одричу сваки конкретан лингвистички *рад* (само то одрицање, свакако, представља карактеристичан поетички став), други, попут Милована Данојлића,¹ посматрају језички посао пјесника као „незаменив допринос духовном здрављу заједнице“. Милосав Тешић, као особит аутопоетички акт, на граници између поезије и науке, сам саставља глосаре уз поједине збирке, при томе се брижљиво ограђујући упозорењем да је, како биљежи Милановић, ријеч о „денотацији из општег језика, али да до песничких конотација читалац мора доћи дубоким урањањем у језик“ (154). Сакупљени један поред (и наспрам) другог такви искази преплићу се у колективно поетичко ткање једне пјесничке генерације.

Два су се поглавља у нашем читању издвојила на нивоу нарочито занимљиве тематике, па о њима овај пут неколико ријечи више. Прво се тиче убједљиве превласти поређења у односу на метафору у поезији Љубомира Симовића, што је риједак случај у савременом пјесништву, који, помало парадоксално, ниуколико не утиче на јак утисак о модерности Симовићеве поезије. Анализирајући Симовићеве пјесме из ракурса учесталости појединих стилских фигура и средстава, Милановић доноси закључак да „Симовићу није примарно стало до **промене, преноса значења**

омотач суптилне ироније, коју многи читаоци, нажалост, нису уклонили при читању поеме“ (127), биљежи он.

¹ Хетерогеношћу, богатством пјесничког језика, као и лексикотворачким послон Милована Данојлића, аутор се бавио у тексту посвећеном Данојлићевим кованицама, у коме је дошао до недвосмисленог закључка да је у Данојлићевој поетској и поетичкој концепцији језика „основна јединица несумњиво реч“ (81). Осврћући се најприје на став самог пјесника о потреби непрестаног рада у језику и чувања од сувишних, изанђалих, излизаних, бесадржајних и иних ријечи, али и на опасност од осиног и неумјереног ковања нових лексема, Милановић закључује да Данојлићева поезија доноси „функционалне, добро селектиране јединице песничког језика са јасном поетичком мотивацијом“ (89), будући да су посматране кованице истовремено и *стилематичне* и *стилогене* (у самом тексту се налази и прецизно објашњење ове дистинкције).

речи у поезији“ (60, подвлачење наше), што има и неминовно и поетичке посљедице, будући да лексеме које се доводе у поредбени однос чувају своју примарну семантику. То значењско окамењивање (Милановић доноси и примјере стилски немаркираних поређења, из свакодневног говора, уклопљених у стих), као суспрегнут поетички потенцијал,² на други начин надомјештава изостанак сликовитости новостворене стилске фигуре: он, према убједљивој анализи, свједочи о *позицији лирског субјекта*, преносећи визију и одраз „*наивног свейа* у данојлићевском смислу овог одређења“ (77).

Такође се као веома инспиративно поглавље показује оно под називом „Иза језичке игре у Бећковићевој поеми *Ђераћемо се још*“. Лудички аспект дјела овог савременог пјесника, као један од његових носећих принципа („игра је и самоиронична, односи се и на пошиљаоца поруке, самог песника, али и њеног читаоца“, 126), ублажава бритку оштрицу ироније и чини критику пријемчивијом, будући да хумор дозвољава да се много штошта уз њега речено лакше прогута. Дијалекат „базиран на колективном и традиционалном постаје основа за индивидуализован и модеран песнички језик“ истовремено је и архаичан и комичан, дакле предмет и дубоког поштовања и подсмјеха, што је носећи стуб игривог парадокса – иначе омиљене Бећковићеве фигуре.

Имајући пред очима ову Милановићеву књигу, читалац, дакле, на више нивоа прати синхронијске аспекте посљератног и савременог пјесништва, на првом мјесту индивидуализоване, поетички маркиране поступке, затим лингвистичке процесе важне за индивидуално стваралаштво, а онда и специфичан метапоетски контекст – аутопоетичке исказе самих пјесника, као и поље рецепције на које се пјесници осврћу на различите начине. Аутор, међутим, не пропушта ни да јасно оцрта дијакхронијску нит, у смислу пјесничке традиције и историје, неизоставну у сваком разговору о пјесничком језику. Тако се Бранко В. Радичевић доводи у везу како са савременицима, тако и са романтичарским пјесницима, нарочито Лазом Костићем. Поводом Данојлићевог лексикотворства напомиње се да се „Данојлићеви традицијски лукови протежу не само до поезије надреализма, и Оскара Давича у њој, већ и до мање видљивих утицаја поезије класицизма, са Стеријом на челу, као и поезијом романтизма, са читавом плејадом песника од Симе Милутиновића Сарајлије до Лазе Костића“ (98). Алек Вукадиновић је стављен у лингвостилистички поетски контекст са Настасијевићем и Кодером. Лик нашег савременог пјесничког језика сагледава се и из угла дијалекта, фолклорних матрица, жаргона, као и утицаја старословенског језика. Тиме се сугерише једна врло постојана и конзистентна поетичка линија као традицијски ослонац заједнички за све наше савремене пјеснике, ма колико њихове појединачне поетике биле непоредиво различите.

Анализирајући подробно и исцрпно, али, што је нарочито важно, увијек херменеутички функционално, Александар Милановић овом књигом обогаћује како свој опус, тако и нашу критичку и теоријску мисао лингвостилистичким, поетичким и књижевноисторијским приступима укрштеним на изванредан и у нашој пракси тумачења књижевности риједак начин. *Реч њод окрљем њојшике* зато

² „Уштеда“ коју стилски немаркирано поређење доноси у простору поетског ефекта распоређује се у другим видовима поетске фигуративности. Тако Милановић примјећује да су честе Симовићеве пјесме, нарочито оне краће, код којих је поређење постало структурни принцип, као и пјесме у којима је оно послужило при суптилном обртању регистара високо/ниско, сакрално/профано, као у пјесмама *Албум фойџографија из Грчке* или *Тањир њасуља*.

оправдава и свој срећно одабран наслов и очекивања која смо имали с обзиром на претходну монографију – *Језик српских ђесника*, наговјештавајући и најављену трећу књигу средне тематике, коју, надамо се, нећемо дуго чекати.

Др Недељка В. Перишић Бјелановић
Институт за књижевност и уметност
Београд
nperisic@gmail.com

UDC 821.163.1.09:811.163.1"13714"(049.32)
UDC 091=163.41"13/14"(049.32)

ИЗ ЈЕЗИЧКЕ ПРОШЛОСТИ СРПСКЕ ДЕСПОТОВИНЕ

(Владимир Поломац. *Језик ђовеља и ђисама Српске десђођовине*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, 2016, 495 стр.)*

Повеље и писма Српске деспотовине препозната су у науци као значајан корпус за испитивања наше језичке прошлости, како за истраживања књижевнојезичких тако и за истраживања дијалекатских прилика на штокавском југоистоку крајем 14. и у првој половини 15. века.¹

Појавом књиге Владимира Поломца *Језик ђовеља и ђисама Српске десђођовине* ова језичка грађа добила је свој посебан монографски опис – у домену графичке и правописа, фонетике и фонологије, морфологије и, делимично, лексике и синтаксе.

Образлажући потребу за монографским испитивањем овог сегмента наше писмености на уводним страницама књиге аутор указује на потенцијално велики истраживачки допринос различитим филолошким и лингвистичким дисциплинама наводећи међу првима и историјску дијалектологију. Првенствено из угла ове дисциплине књигу *Језик ђовеља и ђисама Српске десђођовине* ћемо и приказати.

Најпре, неколико речи о основном садржају књиге. Књигу чине ауторова УВОДНА РЕЧ (15) и шест поглавља: I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА (16–41), II. ГРАФИЈА И ПРАВОПИС (42–161), III. ЈЕЗИЧКЕ ОДЛИКЕ (162–413), IV. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА (414–467), V. СКРАЋЕНИЦЕ ЦИТИРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ (468–483), VI. SUMMARY (484–495).

Из *Уводне речи* сазнајемо да је у питању прерађена и проширена верзија докторске дисертације *Језик ђовеља и исђрава десђођа Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића*, одбрањене 2011. године на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу.

Прво поглавље пружа обавештења о приступу теми, досадашњим истраживањима, истраживачком корпусу и теоријско-методолошком приступу. С обзиром на то да корпус припада једном од најзначајнијих раздобља у историји нашег језика

* Овај прилог настао је у оквиру пројекта *Дијалекђолошка исђраживања срђскођ језичкођ ђросђђора* (178020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ О томе в. у књизи која је предмет приказа на стр. 17–20.